

Таблиця 1. Основні показники динаміки соціальної інфраструктури

Галузі соціальної інфраструктури	1990р.	2000р.	2002р.	2003р.	2005р.	2005/ 1990,%
Охорона здоров'я:						
Кількість лікарняних ліжок, тис.	700	466	465	458	445	63,6
Кількість амбулаторно-поліклінічних закладів, тис.	6,9	7,4	7,4	7,6	7,8	113,0
Кількість осіб, яким надано швидку медичну допомогу, млн.	17,8	14,0	13,9	13,9	13,8	77,5
Освіта:						
Кількість дошкільних закладів, тис.	24,5	16,3	15,3	15,0	15,1	61,6
Кількість осіб, що навчаються:						
у загальноосвітніх закладах	7132	6764	6350	6044	5399	75,7
у професійно-технічних закладах	660	525	502	493	497	75,3
Введення в експлуатацію житлових будинків, тис.кв.м загальної площі	17447	5558	6073	6433	7816	44,8
Санаторії, тис.ліжок	154	151	151	147	144	93,5
Будинки та пансіонати відпочинку, тис.місць	115	63	63	62	65	56,5
Бази та інші заклади відпочинку, тис.місць	302	238	236	236	244	80,8
Кількість дітей, які відпочивали у дитячих оздоровчих таборах, тис.	2000,0	1004,6	1235,3	1534,9	2147,8	107,4

Підсумовуючи вищевикладений фактологічний матеріал, можна констатувати наступне. Економічні і соціальні зміни, що відбулися у соціальній інфраструктурі і пов'язані з переходом до ринкової системи господарювання, не набули характеру цілеспрямованих перетворень у невиробничих галузях. Тому вести мову про політику соціальних трансформацій можна з певною умовністю, маючи на увазі лише проголошення намірів за аналогом до схем країн, в історії яких здійснювалися чи відбуваються трансформаційні процеси. Однак відповісти однозначно, наскільки дані орієнтири можуть бути об'єктивними критеріями розвитку соціальної інфраструктури, важко.

Економічні процеси і соціальні відносини в Україні настільки унікальні, що потребують особливого підходу до них з врахуванням усієї конкретності і протиріч.

У соціальній інфраструктурі країни спостерігаються два явища. З одного боку, у суспільній свідомості зберігається інерція до справедливого розподілу соціально значущих послуг, з другого – відбувається пристосування невиробничих галузей до інституційних умов ринку. Об'єктивність цих процесів не повинна бути взаємовиключною, бо в іншому випадку суспільство матиме невизначену траєкторію розвитку соціальної інфраструктури.

Вітчизняна практика соціального реформування передбачає проведення серйозної роботи з переосмислення стратегічних орієнтирів і уточнення пріоритетів соціального розвитку в інтересах усього населення. Безумовним при цьому є відновлення програмно-цільового підходу до розробки перспектив соціальної інфраструктури.

Паливода О.М

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Стратегічною метою інноваційної діяльності підприємств є забезпечення системного та безперервного оновлення виробництва з метою створення та підтримки конкурентних переваг. Тільки таким чином, в сучасній глобальній економіці підприємства можуть утримати свої позиції на ринку, гарантувати фінансову стабільність. Для подолання відставання Україна повинна інтенсифікувати інноваційну діяльність в усіх галузях економіки. Забезпечення економічного зростання на інноваційній основі потребує створення відповідних інституційних структур, що впливають на інноваційну активність підприємств і забезпечують впровадження інновацій. Інституційна система, що слабо орієнтована на нововведення є причиною гальмування інноваційної активності економічних суб'єктів. Формування інституційного середовища в інноваційній сфері є одним з основних шляхів вирішення проблем функціонування та розвитку економіки України в цілому та окремих її галузей.

Проблеми інституційних перетворень в сфері інноваційної діяльності знаходяться в полі зору багатьох вчених, зокрема, цієї проблематики стосуються публікації С.В.Валдайцева, Б.Марота, М.Мунда, Д.Шелтона, В.М.Гейця, В.П.Семиноженка, А.М.Поручника, О.І.Дація, О.І.Жилінської, М.В.Паладія, М.С.Данька, В.Чевганової та інших. Їх публікації присвячені таким напрямом як інституційно-правове забезпечення інноваційного розвитку, реформування форм власності інститутів інноваційної сфери, формування нових інноваційних інституцій (технопарків, бізнес-інкубаторів), формуванню фінансових інсти-

тутів інноваційного розвитку, залучення інституційних інвесторів в інноваційну сферу діяльності, тощо. Останнім часом у сфері організації інноваційної діяльності виникають нові інституції, зокрема, такі як кластери. В умовах глобалізації ці економічні структури мають переваги перед іншими структурами мають переваги перед іншими структурами у зв'язку з тим, що вони здатні формувати загальні ринки. В сучасному світі вони стали найбільш розповсюдженою моделлю підвищення конкурентоспроможності виробництва на регіональному рівні. У більшості розвинених країн завдання формування і зміцнення інноваційно-промислових кластерів поставлено в число найважливіших національних пріоритетів.(1) Слід відзначити, що проблема кластерів недостатньо опрацьована в українській економічній літературі, зокрема, слабо розроблені методики виявлення потенційних кластерів в українській економіці, недостатньо структуровані проблеми, що гальмують впровадження кластерної моделі діяльності бізнесу. Особливої актуальності ця проблема набуває в легкій промисловості і тому процес кластеризації цієї галузі має набрати прискореної динаміки.

Метою нашого дослідження є з'ясування сутності та переваг кластерних організаційних технологій і обґрунтування необхідності їх широкого використання як засобу активізації інноваційної діяльності в легкій промисловості.

Один із засновників теорії кластерів, професор Гарвардської бізнес-школи М. Портер визначає кластер, як «мережу постачальників, виробників, елементи промислової інфраструктури, дослідні інститути, що взаємопов'язані в процесі створення доданої вартості. Даний підхід базується на врахуванні позитивних синергетичних ефектів регіональних агломерацій, тобто близькості споживача і виробника, ефектах мереж і дифузії знань та вмінь за рахунок міграції персоналу та виділення бізнесу. Відсутні межі між секторами та видами діяльності і всі вони розглядаються у взаємозв'язку.»(2)

Причини здатності підприємств, що входять у склад кластера, до інновацій та досягнення конкурентних переваг полягають в наявності в регіоні чотирьох характерних ознак, що описані М. Портером в рамках моделі «Ромб», що представлена на рис.1.

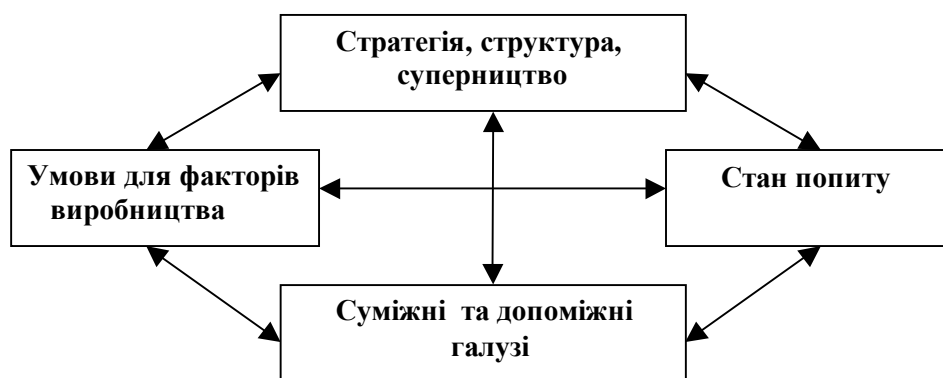

Рис. 1. Модель «Ромб».

Перш за все це наявність в регіоні відповідних умов для факторів виробництва (кваліфікованої робочої сили, виробничої, наукової інфраструктури), відповідного стану попиту (значний внутрішній попит на галузевий продукт, наявність споживачів з новими вимогами), існування в регіоні галузей постачальників, умов для створення, організації і управління підприємствами, а також характер внутрішньої конкуренції. Суміжні та допоміжні галузі забезпечують впровадження інновацій пов'язаних з технологічним обладнанням і забезпечують розповсюдження нововведень на весь ланцюг створення вартості. Зовнішніми силами в моделі М.Портера виступає уряд та ринкові можливості. Фінські економісти додали до них третю зовнішню силу - міжнародну ділову активність. Комплекс взаємодій, які передбачені в моделі «Ромб», зумовлюють конкурентоздатність кластера. Кластерна модель організації виробництва несе в собі ряд переваг для регіонів, зокрема, вона може впливати на конкурентоздатність в таких напрямках:

- підвищення продуктивності підприємств і галузей за рахунок:
 - ü спеціалізації та кооперації;
 - ü економії на масштабі виробництва (спільна закупівля сировини, проведення маркетингових досліджень, тощо);
 - ü вдосконалення фінансових послуг, інститутів інфраструктури;
 - ü доступу до технологій, кваліфікованих працівників, інформації, тощо;
 - ü використання співробітництва та спільного навчання.
- Кластери створюють можливості для інноваційного зростання:
 - ü використовують раннє прогнозування технологічних тенденцій;
 - ü створюють канали для ефективного співробітництва потенційно нових ресурсів для інновацій;
 - ü застосовують спільне фінансування і використання розробок наукових організацій, які не під силу окремим підприємствам;
 - ü збільшують можливості для розподілу інноваційних і виробничих ризиків.

- Кластери стимулюють появу нових інноваційних підприємств, що призводить до їх розширення:
 - використання венчурного капіталу;
 - підтримка появи нових учасників;
 - зв'язки в середині кластера сприяють появі взаємодоповнюючих технологій та фінансів, що дозволяють брати участь в більших проєктах;
 - виникнення неформальних зв'язків, що сприяють появі нових ідей та бізнесу;
 - існування більш досконалих інформаційних потоків в середині кластера.

Підприємства інноваційно-промислового кластеру набувають додаткові конкурентні переваги за рахунок здатності здійснювати внутрішню спеціалізацію і стандартизацію продукції, мінімізувати витрати не лише на трансакції, але і на впровадженні інновацій. Значною перевагою таких кластерів є наявність у їх складі гнучких підприємницьких структур малого бізнесу, що дозволяють формувати інноваційні «точки зростання». Найжиттєздатніші інноваційно-промислові кластери формуються на основі диверсифікації міжсекторіальних зв'язків. Багатоманітність різних джерел технологічних знань і зв'язків полегшує виконання комбінацій факторів виробництва і стимулює розвиток різноманітних інновацій.

Корисність для учасників бізнесу від розвитку кластера полягає в підвищенні ефективності у виробництві та освоєнні нових ринків, зростанні гнучкості та інноваційних можливостей при освоєнні нових продуктів, технологій, обладнання, забезпеченні маркетингових та стратегічних досліджень ринку, тощо.

Необхідність створення в легкій промисловості нашої країни таких інституційних структур, як кластери, зумовлена рядом обставин. По-перше, легка промисловість має значні потенційні можливості для розвитку. Вони визначаються значною ємністю внутрішнього ринку (40-50 млрд. грн. щорічно), низькою енергоємністю (1-3% валових витрат), споживанням шкірсировини, вовни, льону, хімічних матеріалів, що є продукцією вітчизняних хімічної та аграрних галузей.

Однак, при всій значимості галузі для економіки України в останні роки її частка в загальному обсязі промислового виробництва невпинно зменшується (в 2005 р. вона становила 1% порівняно з 11% у 2001р.). Втрачається конкурентоспроможність галузі на внутрішньому ринку. Однією з причин цього є затухання інноваційної діяльності. Так, у 2005 році частка підприємств, що впроваджували технологічні інновації в загальній кількості підприємств у галузі, становила 1,2%, що в 1,5 рази менше порівняно з 2001р. (3) Більшість інновацій, що впроваджується є вдосконалюючими або псевдоінноваціями, галузь не має потенціалу для втілення базових нововведень. Проблемами інноваційної діяльності на рівні підприємств були і залишаються проблеми відсутності чітко налагодженої системи управління нововведеннями, слабо розвиненої інноваційної інфраструктури. В ринкових умовах виживає підприємство, яке не просто впроваджує інновації, а яке робить це ефективно. За відсутності на мікрорівні інноваційного управління говорити про ефективність не доводиться.

По-друге, На багатьох підприємствах через скрутне фінансове становище скорочені відділи маркетингу, які поряд з іншим, повинні займатися дослідженням ринку для впровадження інновацій. Контроль за інноваційними процесами здійснюється традиційними «радянськими методами», тобто в робочому порядку заслуховуються повідомлення керівників підрозділів, що залучені до реалізації інноваційного проєкту. На основі цих доповідей приймаються управлінські рішення. На підприємствах сьогодні взагалі відсутні підрозділи, завданням яких було б постійне відстеження та впровадження нововведень, розробка інноваційної стратегії. Зрозуміло, що сьогодні мати такі відділи для багатьох підприємств неможливо через брак коштів та відсутність кваліфікованих спеціалістів з інноваційного менеджменту. Залучення провідних наукових спеціалістів, покращення фінансового стану завдяки інтеграції та використанню регіональних конкурентних переваг можливе через застосування кластерної моделі організації бізнесу.

По-третє, в Україні є регіони, де між підприємствами існують тісні технологічні зв'язки, що спираються на регіональну спеціалізацію, кваліфіковану робочу силу, існуючий споживацький попит на продукцію та відповідні наукові організації

По-четверте, в галузі працюють переважно в галузі працюють переважно малі підприємства. У 2005 р. їх частка в загальній кількості підприємств становила 86,3% (4). Для багатьох малих підприємств кластерна форма організації – це можливість вижити в умовах відкритих ринків. У кластерних інституційних утвореннях об'єднуються зусилля науковців, фінансистів, підприємців, що дає можливість створювати нові технології та завойовувати нові ринки. Цей аспект необхідно враховувати при розробці в Україні стратегії економічних перетворень, де основу національної економіки мають формувати такі структури, які спроможні розв'язати сучасні проблеми інноваційного розвитку, працювати у вітчизняному інституційному середовищі та успішно конкурувати з іноземними компаніями.

У кластерах полегшується доступ до капіталу, оскільки географічна концентрація підприємств створює велику привабливу силу для прямих і портфельних інвестицій, для спонсорських вкладень і залучення венчурного капіталу.

Перший крок до впровадження кластерів в легкій промисловості України зроблено в Хмельницькій області, де створено швейний кластер, який об'єднує 24 швейних та трикотажних підприємства, будинки моделей Технологічного університету Поділля, Інституту моделювання і конструювання одягу та два ПТУ. Можна сподіватися, що кількість кластерів та їх потенціал в легкій промисловості буде зростати.

Зокрема, є можливість і потреба створення льняного кластера в Поліських областях, де кліматичні умови є особливо сприятливими для льонарства і де знаходиться велика кількість льонозаводів, що нині

перебувають в скрутному становищі. До складу такого кластера, безумовно, повинні входити сільськогосподарські підприємства, для вирішення проблеми сировини, яка сьогодні є найбільш актуальною в цій підгалузі, адже в останнє десятиріччя посівні площі льону-довгунця скоротилися в 7,5 рази. Саме тому занепали льонозаводи, яких на Поліссі нараховувалося близько 40 загальною потужністю 100-120 тис.т. волокна за рік. Деякі заводи вже зараз самостійно намагаються рухатися в напрямі створення кооперативних зв'язків.(5) Так, наприклад, Смільчинський льонозавод для вирішення сировинної проблеми співпрацює з сільськогосподарськими підприємствами надаючи їм мінеральні добрива, насіння льону, виконуючи посівні роботи, тощо. Крім того, в цьому регіоні розміщені два великих льонокомбінати у містах Рівне та Житомир, загальна потужність яких 100 млн. кв. м. тканин технічного та побутового призначення. Регіон має виробничі потужності, що здатні переробити всю вироблену в країні лляну сировину, а також має достатньо високий науково-технічний потенціал галузевої та вузівської науки. Значний ринок споживання продукції з льону обумовлений тим, що вона застосовується в текстильній, легкій, медичній, машинобудівній, будівельній галузях, а також торгівлі та сфері послуг. У попередні роки 80% виробленого в Україні волокна експортувалося в Росію, країни Балтії, Великобританію, Італію, Угорщину, сьогодні майже весь цей ринок втрачено.(6) Для відновлення втрачених позицій є можливість залучення нових технологій, розроблених вітчизняними вченими. Зокрема, існує національна промислова технологія переробки не тільки довгого, а й короткого волокна з одержанням катоніну на базі модернізації прядильного та ткацького обладнання. Широке використання лляного катоніну у виробництві дає можливість скоротити закупівлю бавовни та значно знизити стратегічну й фінансову залежність України від її імпорту.

Таким чином, в легкій промисловості України є перспективи виходу з кризового стану в інноваційній діяльності завдяки кластеризації. Для поживлення цього процесу необхідна допомога з боку місцевих державних органів. Незважаючи на ряд заходів з боку уряду щодо підтримки нових виробничих систем, більшість рішень залишається не виконаними. Зацікавленість держави новими виробничими формами обумовлюється тим, що вони вирішують проблеми зайнятості, залучення інвестицій, поживлення інноваційної діяльності і як результат наповнення державного бюджету. Особлива роль кластерів у розв'язанні проблем місцевого рівня, тому саме на регіональні органи влади покладається найбільша відповідальність в цій справі. Пріоритетом же в діяльності уряду повинно стати зняття бюрократичних перешкод на шляху створення нових кластерів. Перед державою ставиться завдання розробки спеціальних законодавчих актів, які б регулювали діяльність кластерів, зменшуючи невизначеність ситуації; активізації наукових досліджень в місцевих університетах, які мають значення для розвитку кластерів та створення інформаційних баз даних, які потрібні для нормального функціонування; надання державних гарантій при залученні до кластера іноземних інвестицій.

Джерела та література

1. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення.-К.: Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005.-539с.
2. Портер М. Конкуренція. М., Вільямс, 2000.-360с.
3. Основні економічні показники діяльності підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності за 2005 рік. Стат.бюлетень.- К.: Держкомстат України, 2006.-221с.
4. Основні економічні показники діяльності підприємств за 2001 рік. Стат.бюлетень.- К.: Держкомстат України, 2002.- 123с.
5. Д.Г.Круглий, В.Бреднікова, Л.Г.Зубкова Сучасні напрями використання лляного волокна //Легка промисловість, 2005.- №4.-С.60-61.
6. Т.Барашкіна Переробка льону в Україні: досвід, проблеми, перспективи //Легка промисловість, 2004.- №1.-С46-47.
7. Аналіз роботи легкої промисловості в 2005 р. // Легка промисловість, 2006.- №2.-С.5-6.
8. М.Афанасьєв, Л.Мясникова Мировая конкуренция и кластеризация экономики //Вопросы экономики, 2005.- №5.-С.75-86.
9. Г.І.Солуянов Нелегкі проблеми легкої промисловості // Легка промисловість, 2005.- №3.-С.24-25.
10. В.Чевганова, І.Брижань Кластери та їх економічне значення // Економіка України, 2002.- №11.-С.35-42.

Попова Л.М.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИЧИН ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В епоху масового споживання багатьох країн світу питання стратегії диверсифікації були головною темою обговорення. Це пов'язано, з одного боку, з помітним зниженням темпів росту у порівнянні з попереднім етапом функціонування, а з іншого – прагненням підприємств вистояти в умовах нерівномірного економічного та політичного розвитку.

Теоретичні засади стратегічного управління, розроблені західними вченими Р. Акоффом, І. Ансоффом, П.Ф. Друкером, Б. Карлосом, У. Кіангом, Д. Кліландом, А.ДЖ. Стріклендом, А.А. Томпсоном та ін., далеко не в повній мірі відповідають реаліям постсоціалістичних країн у цілому й Україні зокрема [4; с.3].